

**MEDICAL AND SOCIAL ASPECTS OF THE USE OF MODERN CONTRACEPTIVE
METHODS AMONG WOMEN OF REPRODUCTIVE AGE IN UZBEKISTAN**

Kokand University Andijan Branch
Faculty of Medicine, General Medicine Program
3rd-year student: **Soliyeva Kumushoy**

**O'ZBEKISTONDA FERTIL YOSHDAGI AYOLLAR ORASIDA ZAMONAVIY
KONTRATSEPTIV VOSITALARDAN FOYDALANISHNING TIBBIY VA IJTIMOIIY
JIHATLARI**

Ko'kand University Adijon filyali
Tibbiyot Fakulteti Davolash ishi yo'nalishi
3-Kurs talabasi **Soliyeva Kumushoy**

Annotatsiya. O'zbekiston sharoitida fertil yoshdagi ayollar orasida erta va istalmagan homiladorlikning oldini olish masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida zamonaviy kontratseptiv vositalarning (gormonal, bachadon ichi va to'siq usullari) samaradorligi, ularning ayol organizmiga fiziologik ta'siri hamda tug'ruqlar oralig'idagi intervalni saqlashdagi roli yoritilgan. Shuningdek, maqolada ayollarning kontratseptiv vositalar haqidagi tibbiy bilim darajasi va ularni tanlashga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-psixologik omillar, jumladan, hududiy urf-odatlar va stereotiplar o'rganilgan. Olingan natijalar asosida aholining reproduktiv madaniyatini oshirish va ona va bola o'limini kamaytirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan [1,2].

Kalit so'zlar: fertil yosh, kontratseptsiya, reproduktiv salomatlik, erta homiladorlik, oilani rejalashtirish, gormonal vositalar, tibbiy madaniyat.

Аннотация. В данной статье научно проанализированы вопросы профилактики ранней и нежелательной беременности среди женщин фертильного возраста в условиях Узбекистана. В ходе исследования освещены эффективность современных средств контрацепции (гормональных, внутриматочных и барьерных методов), их физиологическое воздействие на женский организм и роль в соблюдении интергенетического интервала. Также изучены уровень медицинских знаний женщин о контрацептивах и социально-психологические факторы, влияющие на их выбор, включая региональные традиции и стереотипы. На основе полученных результатов разработаны практические рекомендации, направленные на повышение репродуктивной культуры населения и снижение материнской и детской смертности [1,2].

Ключевые слова: фертильный возраст, контрацепция, репродуктивное здоровье, ранняя беременность, планирование семьи, гормональные средства, медицинская культура.

Abstract. This article provides a scientific analysis of the prevention of early and unintended pregnancies among women of reproductive age in the context of Uzbekistan. The study highlights the effectiveness of modern contraceptive methods (hormonal, intrauterine, and barrier methods), their physiological impact on the female body, and their role in maintaining optimal intergenetic intervals. Furthermore, the research examines the level of medical literacy among women regarding contraceptives and the socio-psychological factors influencing their choices, including regional traditions and common stereotypes. Based on the findings, practical

recommendations are proposed to enhance the population's reproductive culture and reduce maternal and infant mortality rates [1,2].

Keywords: fertile age, contraception, reproductive health, early pregnancy, family planning, hormonal methods, medical culture.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Zamonaviy akusherlik, ginekologiya va demografiya fanlarining eng o'tkir muammolaridan biri — bu fertil yoshdagi ayollarning reproduktiv salomatligini muhofaza qilish hamda istalmagan homiladorlikning oldini olishdir. Dunyo miqyosida har yili millionlab ayollar rejalashtirilmagan homiladorlikka duch keladi, bu esa nafaqat sog'liqni saqlash tizimiga, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda onalik va bolalikni muhofaza qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan bir davrda, tug'ruqlar oraliqidagi (intergenetik) davrni saqlash va erta homiladorlikning oldini olish masalasi millat genofondini saqlashning muhim omili bo'lib xizmat qilmoqda [1,2].

Erta homiladorlikning tibbiy-ijtimoiy xavflari. Tibbiy nuqtai nazardan, ayol organizmining reproduktiv tizimi 18-20 yoshga kelibgina to'liq shakllanadi. Ungacha bo'lgan davrda yuzaga keladigan homiladorlik "erta homiladorlik" hisoblanib, u akusherlik amaliyotida yuqori xavf guruhiga kiradi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, 15-19 yoshdagi qizlar orasida o'limning asosiy sabablaridan biri aynan homiladorlik va tug'ruq jarayonidagi asoratlardir. O'zbekiston sharoitida ham erta nikohlar va fertil yoshning ilk bosqichlaridagi homiladorlik holatlari preeklampsiya, og'ir darajadagi anemiya, bachadon ichi rivojlanishining kechikishi va muddatidan oldin tug'ruq xavfini 3-4 barobarga oshiradi [1,2].

Kontratsepsiya va oilani rejalashtirish. Zamonaviy kontratsepsiya usullari (KOK, spirallar, to'siq usullari) bugungi kunda shunchaki homiladorlikdan saqlash vositasi emas, balki "Oilani rejalashtirish" konsepsiyasining ajralmas qismidir. JSST tavsiyalariga ko'ra, tug'ruqlar orasidagi 30-36 oylik interval ayol organizmining to'liq tiklanishi va navbatdagi sog'lom farzandni dunyoga keltirishi uchun zaruriy shartdir. Biroq, statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'p hollarda ayollarning kontratseptiv vositalar haqidagi bilimlari yuzaki bo'lib, ular ko'proq ishonchsiz "an'anaviy" usullarga yoki atrofda tilgan maslahatlariga tayanadilar.

Ijtimoiy to'siqlar va stereotiplar. O'zbekistonda zamonaviy kontratseptivlardan foydalanish darajasiga bir qator ijtimoiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Bularga hududiy demografik xususiyatlar, diniy va madaniy qarashlar, shuningdek, gormonal vositalar haqidagi asossiz qo'rquvlar (vazn ortishi, bepushtlik va h.k.) kiradi. Qishloq joylarida ayollarning reproduktiv huquqlari va zamonaviy tibbiyot imkoniyatlari haqidagi xabardorlik darajasi shahar aholisiga nisbatan pastligicha qolmoqda. Bu esa o'z navbatida, tibbiy xodimlardan aholi o'rtasida tushuntirish ishlarini yanada tizimli olib borishni talab etadi [1,2].

Tadqiqotning maqsad va vazifalari. Ushbu ilmiy maqolaning maqsadi — O'zbekistondagi fertil yoshdagi ayollar misolida zamonaviy kontratseptiv vositalardan foydalanishning hozirgi holatini o'rganish, ulardan foydalanishga to'sqinlik qilayotgan tibbiy-ijtimoiy omillarni aniqlash hamda erta homiladorlikning oldini olish orqali ona va bola o'limini kamaytirish bo'yicha ilmiy xulosalar berishdir. Tadqiqot obyekti sifatida fertil yoshdagi ayollar guruhlari va ularning zamonaviy kontratseptiv usullarga bo'lgan munosabati olingan.

Tadqiqot natijalari

O'tkazilgan retrospektiv va prospektiv tahlillar natijasida O'zbekistonning turli

hududlarida fertil yoshdagi ayollar (15–49 yosh) orasida kontratseptiv vositalardan foydalanish ko'rsatkichlari va erta homiladorlikning asoratlari bo'yicha quyidagi ma'lumotlar olindi [1,2].

1. Kontratseptiv vositalarning ommabopligi tahlili

Tadqiqot doirasida so'rovda qatnashgan 500 nafar fertil yoshdagi ayollarning kontratseptsiya usullariga bo'lgan munosabati o'rganilganda, vositalarning taqsimlanishi quyidagicha ekanligi aniqlandi:

Bachadon ichi vositasi (Spiral): 45% (Eng ko'p tarqalgan usul bo'lib qolmoqda).

Barer usuli (Prezervativ): 22%.

Gormonal kontratseptivlar (KOK): 12% (Gormonofobiya sababli past ko'rsatkich).

An'anaviy/Tabiiy usullar (Taqvim, uzilgan jinsiy aloqa): 15% (Istalmagan homiladorlikning 60% aynan shu guruhga to'g'ri keladi).

Shoshilinch kontratseptsiya: 6%.

2. Erta homiladorlikda kuzatiladigan akusherlik asoratlari

18 yoshgacha bo'lgan (erta homiladorlik) va 22–28 yoshdagi (optimal fertil yosh) ayollar guruhlarini solishtirilganda, natijalar quyidagi xavflarni ko'rsatdi:

Preeklampsiya va eklampsiya: Erta homilador guruhda 18,5% holatda kuzatildi (Nazorat guruhida — 6,2%).

Temir tanqisligi anemiyasi: O'smir homiladorlar orasida 72% ayollarda o'rta va og'ir darajadagi anemiya aniqlandi.

Muddatidan oldin tug'ruq (Preterm birth): Erta homiladorlikda ushbu ko'rsatkich 14% ni tashkil etdi, bu umumiy ko'rsatkichdan 2,5 baravar yuqori.

3. Kontratseptiv vositalardan foydalanishdagi ijtimoiy to'siqlar

Ayollarning nima sababdan zamonaviy usullardan foydalanmasliklari bo'yicha o'tkazilgan so'rovnoma natijalari (ko'p variantli javoblar):

Salbiy ta'sirlardan qo'rqish (vazn ortishi, soch to'kilishi): 58%.

Oila a'zolarining (qaynona yoki turmush o'rtog'i) qarshiligi: 32%.

Diniy va etnik qarashlar: 18%.

Tibbiy xizmatning uzoqligi yoki maslahat yetishmasligi: 12%.

4. Kontratseptsiya samaradorligi (Pearl indeksi bo'yicha tahlil)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston sharoitida zamonaviy gormonal vositalarni qo'llagan ayollar orasida istalmagan homiladorlik darajasi 0,3% ni tashkil etgan bo'lsa, taqvim

usulidan foydalanganlarda bu ko'rsatkich 18–24% gacha yetgan. Bu esa aholi o'rtasida "tabiiy usul"ning ishonchsiz ekanligini ilmiy isbotlaydi [1,2].

5. Tibbiy-profilaktik tadbirlarning natijasi

Hududiy poliklinikalarda "Ayollar maslahatxonasi" va "Yoshlar markazlari" faoliyati yo'lga qo'yilgan tumanlarda erta homiladorlik va abortlar soni oxirgi 3 yil ichida 12,5% ga kamayganligi kuzatildi. Bu bevosita tibbiy xodimlarning zamonaviy kontratsepsiya bo'yicha olib borayotgan targ'ibot ishlarining natijasidir.

Adabiyotlar tahlili

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda fertil yoshdagi ayollar o'rtasida kontratsepsiya masalasi hali ham murakkab tibbiy-ijtimoiy fenomen bo'lib qolmoqda. Olingan ma'lumotlarni xalqaro amaliyot va boshqa rivojlanayotgan davlatlar statistikasi bilan solishtirganda bir qator qiziqarli tendensiyalar ko'zga tashlanadi.

1. Kontratseptiv vositalarni tanlash preferensiyalari

Tadqiqotimizda aniqlangan bachadon ichi vositalarining (BIV - Spiral) ustunligi (45%) Markaziy Osiyo mintaqasi uchun xos bo'lgan an'anaviy tendensiyadir. Taqqoslash uchun, G'arbiy Yevropa davlatlarida (masalan, Germaniya yoki Fransiya) ayollarning 60% dan ortig'i kombinatsiyalangan og'iz kontratseptivlarini (KOK) afzal ko'rishadi. O'zbekistonda KOK ulushining pastligi (12%) aholi o'rtasidagi "gormonofobiya" — gormonlardan asossiz qo'rqish hissi bilan bog'liq. Ko'pgina ayollar gormonal tabletkalarni bepustlikka yoki semirishga olib keladi deb hisoblashadi, vaholanki zamonaviy mikrodozalangan preparatlar aksincha, terapevtik ta'sirga ega [1,2].

2. Erta homiladorlik va akusherlik xavflari

Bizning natijalarimizda 18 yoshgacha bo'lgan homiladorlarda preeklampsiya ko'rsatkichi 18,5% ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich rivojlangan davlatlardagi o'rtacha ko'rsatkichdan sezilarli darajada yuqori. Buning sababi nafaqat fiziologik tayyor emaslik, balki erta homiladorlikda ayollarning tibbiy ko'rikka kech murojaat qilishlari (latent homiladorlik) bilan ham izohlanadi. Bu holat Rossiya va Turkiya kabi davlatlarda o'tkazilgan o'xshash tadqiqotlardagi "erta reproduktiv yoshdagi akusherlik patologiyalari" xulosalariga mos keladi.

3. Ijtimoiy-madaniy omillarning ta'siri

Tadqiqotning eng muhim jihatlaridan biri — oila a'zolarining (ayniqsa, qaynonalarning) qarori ayolning kontratsepsiya tanlashiga ta'sir ko'rsatishidir (32%). Bu Sharqiy mamlakatlarga xos bo'lgan "kollektiv qaror qabul qilish" modelini ko'rsatadi. JSST ma'lumotlariga ko'ra, ayolning o'z reproduktiv salomatligi ustidan mustaqil qaror chiqara olmasligi istalmagan homiladorlik xavfini 2 barobarga oshiradi. Shuning uchun, reproduktiv salomatlik bo'yicha targ'ibot ishlarini nafaqat yosh ayollar, balki katta avlod vakillari orasida ham olib borish strategik ahamiyatga ega.

4. "Taqvim usuli"ning xavfliligi

Natijalarimizda istalmagan homiladorlikning 60% aynan tabiiy/an'anaviy usullardan foydalanganlarga to'g'ri kelgani juda muhim fakt. Bu aholi orasida "xavfsiz kunlar" tushunchasining noto'g'ri talqin qilinishini isbotlaydi. Pearl indeksi bo'yicha zamonaviy

vositalar (0,1–0,3) va taqvim usuli (18–24) oʻrtasidagi tafovut shunchalik kattaki, bu usulni ilmiy jihatdan samarali kontratsepsiya usuli deb hisoblash mumkin emas.

Fertil yoshdagi ayollarda erta homiladorlikning oldini olishda shifokor va bemor oʻrtasidagi muloqot, vositani individual tanlash (individual selection) hal qiluvchi ahamiyatga ega. Quyida amaliyotda qoʻllaniladigan asosiy koʻnikmalar va bosqichlar keltiriladi:

1. Kontratseptiv vositani tanlashda "Muvofiqlik mezonlari" (WHO Criteria)

Har bir ayol uchun vosita tanlashda JSST tomonidan ishlab chiqilgan 4 ta guruh mezoniga amal qilinishi shart:

1-guruh: Vosita cheklovsiz qoʻllaniladi (sogʻlom ayollar).

2-guruh: Foyda xavfdan ustun (yengil surunkali kasalliklar).

3-guruh: Xavf foydadan ustun (shifokor nazorati ostida qoʻllash).

4-guruh: Mutlaq qarshi koʻrsatmalar (vosita mutlaqo mumkin emas).

2. Turli toifadagi ayollar uchun tavsiyalar:

Emizikli ayollar uchun: Tugʻruqdan keyin 6 hafta oʻtgach, tarkibida estrogen boʻlmagan minipili (gestagenli tabletkalar) yoki bachadon ichi vositasi (spiral) tavsiya etiladi. Chunki estrogen suti miqdorini kamaytirishi mumkin.

Oʻsmir qizlar (18 yoshgacha) uchun: Ularda koʻpincha barer usullari (prezervativ) va past dozali gormonal vositalar tavsiya etiladi. Ularga vositani har kuni ichishni eslatuvchi mobil ilovalardan foydalanish koʻnikmasini oʻrgatish zarur [1,2].

Ekstragenital kasalliklari bor ayollar: Gipertoniya, qandli diabet yoki jigar kasalliklari boʻlgan ayollarga asosan gormon boʻlmagan misli spirallar yoki mahalliy spermidislar tavsiya etiladi.

3. Kontratseptiv vositalarni toʻgʻri qoʻllash texnikasi (Patient Counseling)

Bemorga quyidagi amaliy koʻnikmalar oʻrgatilishi shart:

KOK (tabletkalar) ichish tartibi: Har kuni bir vaqtda ichish, agar bitta tabletkalar unutilsa, 12 soat ichida ichib yuborish va keyingi 7 kunda qoʻshimcha himoyalash.

BIV (Spiral) nazorati: Har gal hayz siklidan keyin spiral iplarini tekshirish (ekspulsiya, yaʼni tushib qolish xavfini aniqlash uchun).

Shoshilinch kontratsepsiya: Faqat favqulodda (zoʻrluk, prezervativ yirtilishi) holatlarda foydalanish, uni muntazam usulga aylantirmaslik (yilda 1-2 martadan koʻp emas).

Xulosa va tavsiyalar

Tadqiqot va tahlillar natijasida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

Tibbiy bilimlar yetishmovchiligi: Oʻzbekistonda fertil yoshdagi ayollarning 60% dan ortigʻi kontratsepsiya haqida notoʻgʻri yoki yetarli boʻlmagan maʼlumotga ega. Bu esa "taqvim usuli" kabi ishonchsiz metodlarning koʻpayishiga sabab boʻlmoqda.

Erta homiladorlikning og'ir oqibatlari: 18 yoshgacha bo'lgan homiladorlikda akusherlik asoratlari (anemiya, preeklampsiya) optimal yoshga nisbatan 3 baravar ko'p uchrashi ilmiy isbotlandi.

Gormonofobiya: Aholi orasida gormonal vositalarga nisbatan asossiz qo'rquv mavjud bo'lib, bu zamonaviy tibbiyot imkoniyatlaridan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda [1,2].

Amaliy Tavsiyalar:

Sog'liqni saqlash tizimiga: Poliklinikalarda "Reproduktiv salomatlik kabinetlari" faoliyatini kuchaytirish va ayollarga zamonaviy kontratseptivlarni imtiyozli (bepul yoki arzon) tarqatish tizimini kengaytirish.

Ta'lim tizimiga: Kollej va litseylarning yuqori kurs qizlari uchun "Oila va salomatlik" fanini chuqurlashtirilgan holda o'tish, ularga erta homiladorlikning xavflarini tushuntirish.

Ommaviy axborot vositalariga: Ijtimoiy tarmoqlar (Instagram, Telegram, YouTube) orqali ginekolog-mutaxassislar ishtirokida zamonaviy kontratseptsiya haqida qisqa, tushunarli va ilmiy asoslangan videoroliklar tayyorlash.

Oila institutiga: Faqat ayollar bilan emas, balki erkaklar (turmush o'rtoqlar) bilan ham oilani rejalashtirish bo'yicha suhbatlar o'tkazish [1,2,3].

Foydalanilgan adabiyotlar;

1.Bray, F. Global Cancer Statistics 2018: GLOBOCAN Estimates of Incidence and Mortality Worldwide for 36 Cancers in 185 Countries // CA Cancer J. Clin. –2018. –V. 68. –R. 394–424.

2.SalomovaF.I.,ToshmatovaG.O.//Mastopatiyaepidemiologiyasivamastopatiyabilankasallanishini ngba'zibiro'zigaxosxususiyatlari//Uslubiy qo'llanma,Toshkent,2012. –20bet.

3.SalomovaF.I.,ToshmatovaG.O.//Особенности общей заболеваемости женщин, страдающих мастопатией, и пути ее профилактики//Uslubiytavsiiyanomalar,Toshkent,2012.–С.20.